

H. Tóth István

A vitézi virtus szépségének verse¹**Adalék Balassi Bálint „Egy katonaének” című költeményének sokoldalú feldolgozásához**

Célom a magyar nyelvű egyéni líra megteremtőjének, Balassi Bálintnak klasszikus értékeit felvonultató, 1589 nyarán született *Egy katonaének (In laudem confiniorum)* Az *Csak búbanat nótájára* című versének sokoldalú bemutatása az olvasmánymegértés, továbbá a nyelvi kompetenciák fejlesztése szempontjából.

A magyar irodalom történetében, és a magyar nyelvű stílus fejlődésében a személyes líra és az igazi műköltészet (= az ismert szerzőjű költészet) megteremtőjeként joggal emlegetjük Balassi Bálintot, aki nemcsak tehetségével, hanem kitűnő formaérzékelével is fölülmúlta kora átlagköltőit. Olyan messzire járt előttük, mint „az sas az többi apró madarak előtt” – vallotta róla Balassi Bálint irodalmi hagyatékának gondozója, Rimay János, a barát és tanítvány, aki mestere nyomdokain haladva, de figyelemmel az új ízlésre, a magyar manierizmus legjelentősebb képviselőjévé lett.

Amikor jelen előadásom élén azt állítom, hogy a 11–12 éves, erősen kamaszdó olvasók olvasástechnikai tudását, olvasmánymegértő készségét, irodalomszeretetét erősen befolyásolja ennek a Balassi-műnek, mint értelmes alanynak a többrétegű, differenciált vizsgálata a pozitív érzelmek, a kognitív ismeretszerzés és a hatékony kreatív gondolkodás terén, akkor a Magyar Tudományos Akadémia ösztöndíjasaként végzett kutatásom eredményeire alapozom a *feltételezésem*. A feltárt adataim arról szólnak, hogy a korosztály fiú olvasóit a lendületes, mozgalmas, eseménydús költői képek vonzzák, a cselekménydús elemeket részesítik előnyben, mert ezek mintegy kiszínezik a tudatukat, mozgósítják a szövegértelmező világukat. Ugyanennek a korcsoportnak a lány olvasói elsősorban az érzelmek terén fejezik ki az állásfoglalásukat, ők az együttérzés, a féltés, a gyámolítás, a részvét motívumokkal összegezhető álláspontokat, magatartást, viselkedést, szerepet tanúsítják, illetőleg élik át.

Ma többen úgy vélekednek, hogy ez a Balassi-katonaének nem könnyű és nem könnyen tanítható szöveg a hatodik évfolyamos diákok számára. Velük szemben áll az a nézet, hogy mégis fontos és jól használható ez a költői szöveg a *Toldi* tanítása után, az *Egri csillagok* ismeretében. Ez a Balassi-költemény több szempontból is kiváló szöveg irodalomtanítási és személyiségfejlesztő célok megvalósításához. Az *Egy katonaének* a vitézi versek és énekek tanításához a korszak kiemelkedő esztétikai értékeit felmutató, példaadó irodalmi alkotása, a költő egyik kétségtelenül legjobbnak tartott műve, amely lehetőséget ad alapvetően fontos

1 Köszönettel tartozom Vasvári Zoltán művelődéstörténésznek, aki hasznos tanácsokkal segítette az akadémiai ösztöndíjjal támogatott kutatásom eredményeinek árnyalt bemutatását jelen dolgozatom elkészítésekor.

poétikai, irodalomelméleti, verstani ismeretek bemutatására, azok alapozására. Megkerülhetetlen az a felfogás is, hogy ez a Balassi-alkotás lírai bevezetést nyújt Magyarország 16. századi életébe, a végváriak mindennapi világába.

Ennek a *többdimenziós*, vagyis időben s térben rétegelt, *heterogén*, azaz különböző *motívumokból*, érzelmi szálakból szövődő, bonyolult *nyelvi-stilisztikai struktúrának*, tehát az egymást kölcsönösen meghatározó alkotóelemek rendszert teremtő, összefüggő egységének, egyszerűbben mondván: lírai alkotásnak a megismerésére, el- és befogadására, a mű közvetítette emberi érzelmvilágnak, valamint természetközelségnek a feltárására a leghatásosabb és legeredményesebb az úgynevezett *folymatolvasás*. Ez a több tanórán keresztül történő, feltétlenül előzetes kutatásra épülő, egyéni, páros és csoportos munkaszervezésen alapuló szövegmegmunkálás adja az egyes olvasó-befogadó személyiségének az erősítéséhez és az olvasástudásának a gyarapításához a legtöbb intellektuális energiát. Az értelmi tényezők egyoldalúságának a dominanciájától, közérthetőbben: túlsúlyba kerülésétől úgy óvhatjuk magunkat, ha elfogadjuk, hogy a jelen, feldolgozandó Balassi-szemelvény által közvetített világ emberi, érzelmi megnyilvánulásaira, így a természetszeretetre, a lelkesedésre, a társakkal való örvendező együttlétre szintén ráirányíthatjuk már ennek a korosztálynak az érdeklődő figyelmét.

E Balassi-versnek a 11–12 évesekkel történő feldolgozásában hasznosan alkalmazhatóak az *explication de texte*, azaz a szoros szövegelemző, szövegmagyarázó olvasásnak a lehetőségei. A funkcionális stilisztika köréből jól ismert ez a francia gyökerű elemző módszer, amely – ezt Adamikné Jászó Anna olvasáspedagógiai kutatásai is igazolják – az elnevezésétől, a származási helyétől és idejétől függetlenül termékenyen segítette a magyar nyelvű olvasástanítást a múltban is. Köztudott – köszönhető a hatékony funkcionális stilisztika iránt elkötelezett Szathmári Istvánnak –, hogy a francia stílusiskolának ez a szövegvilág-kutató eljárása feltétlenül tisztelettel van a szövegmű nyelvi-stilisztikai jelenségei iránt. Magam e szövegmagyarázó módszer irodalompedagógiai hasznosításához nemcsak fogalomértelmező tanulmánnyal, hanem a „Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés” program keretében írott, *A stílus* című tankönyvvel, ezen kívül az 5–8. évfolyamok olvasói részére készített irodalmi feladatgyűjteményeimmel igyekeztem hozzájárulni.

Alapvetőnek tekintjük e módszer alkalmazásában azt a döntő mozzanatot, amit betű szerinti megértésnek nevezünk. Amíg ez a létállapot: az olvasó és a feldolgozandó mű közötti emocionális, valamint intellektuális kapcsolat – nevezhetjük *elsődleges irodalmi kommunikációnak* is – létre nem jön, nem adatik meg a szükséges befogadói körülmény valamennyi, a vizsgálandó szemelvényben tetten érhető nyelvi-stilisztikai eszköz, így a képes kifejezőeszközök, a névátvitelek, azaz a szóképek, a szó- és mondatalakzatok jelentésének feltárására. Ez a szegmentálás csak akkor jár haszonnal, ha pontosan fel is tárjuk az elsődleges és a *másodlagos*, illetőleg a *társult jelentésrétegeket*, tehát a denotátumok (= a jeltárgyak) és a konnotátumok (= az alapjelentést árnyaló kiegészítő jelentések) szerepének, rendeltetésének, feladatkörének, azaz funkciójának az egész műalkotáshoz való viszonyát.

Nem elégedhetünk meg csupán a stílusképek és stílusalakzatok számbavételével, szegmentálásával, vizsgálunk szükséges a Balassi-költeményt *a makroszerkezet és a mikroszerkezet aspektusából*, vagyis az egyes bekezdéseket, jelen esetben a versszakokat, továbbá a mondatállományt, a szókészletet, valamint a hangok zeneiségét is. Ez az olvasáspedagógiai és stilisztikai eljárás hosszas, időigényes, ugyanakkor jelentős értelemfejlesztő, szókincsgazdagító, kultúra- és emberismerettel járó, értékes szellemi hozadékkal ajándékozza meg a diákokat.

Nem kerülgetem a lényegét: *az alfája és az ómegája az olvasástanításnak* változatlanul az, hogy világosan *megértették-e a tanulók az előttük levő szöveget*. Ez is tudás. Ennek a tudásnak a hiányában céltalanul csapongó, kedvetlen, ingerült kamaszodó diákok fegyelmezésével mulatjuk az időt, s kölcsönösen alig várjuk a tanóra végét jelző csengőszót.

Az explication de texte szövegkutatási módszer újabb állomása a műalkotás irodalom- és stílustörténeti sajátosságainak a feltárása, ezzel együtt a filozófiai és a pszichológiai hatásmechanizmusai sajátosságainak az érintése is. Ilyenkor kezd működni az úgynevezett *irodalmi értelem*.

Kétségtelen, hogy lehetnek egyenetlenségek a pedagógiai gyakorlatban, amikor ezt az elemzési eljárást, befogadói utat járjuk. Jelen Balassi-verssel történő munkálkodásra rányomhatja bélyegét a pedagógus nyelvtanítási beállítódása, a stilisztikában való elmélyültsége, felszínre kerülhet a történettudománybeli jártassága vagy járatlansága, eluralkodhat a tanórán a tanárnak a struktúráért rajongó magatartása, ugyanígy a szerző iránti beállítottsága is.

Mindezeket elkerülendő, *az életkori sajátosságokra*, azaz a kamaszodással együttjáró, a nemek között tapasztalható *ízlésvilágra, elfogadás-kultúrára* s egyéb szempontokra tekintettel olyan *komplex szegmentáláson* alapuló sokoldalú tevékenykedtetést ajánlok a továbbiakban, amelyek az egyéni olvasói jegyek tiszteletén túl a *közös szövegbefogadás* élményeit is megelőlegezik. Értelmezésül, az együttgondolkodást segítő tisztázom máris, hogy a tanári gyakorlatomban és a kutatói felfogásomban mit jelent a „közös szövegbefogadás” kategória. Az erről a Balassi-alkotásról folyó diskurzusban ugyanúgy, amiként más szövegek feldolgozásakor is, elengedhetetlen *az elsődleges olvasói reakciók* számbavétele. Induljunk ki abból a tételből, hogy amikor az ember valamiről beszél, azt már eleve értelmezi. Ha lehetséges, akkor ne fűzzünk kommentárt, észrevételt a szabadon áradó, időnként esetleg nyelvileg fésületlen megjegyzésekhez, hanem hallgassuk meg az újabb s újabb olvasói nézeteket. Láthatóvá válik nem sok idő múlva, hogy a növendékek már be-beemelik a saját meglátásuk körébe a társaik korábban érintett, vagy éppen ki is fejtett álláspontjait, reakcióit. Elmondhatjuk immáron, hogy a szövegmű többféle olvasata hozzájárult a rétegzett vizsgálatra váró költemény olyan szintű befogadásához, ahol a közösség vélemény-sokszínűsége megérintette, kisebb-nagyobb állásfoglalásra készítette a tanulócsoporthoz tagjait. A műbeli kisvilágok tényeit egy megismerés-horizontban vették észre a tanulók, majd értékelték azokat, így a tények, valamint a kommentárok visszahatottak a megismerés-horizont alakítására, szélesítésére, pontosítására.

Balassi Bálint „Egy katonaének” című költeményének sokoldalú elemzésével gyakorlatilag feltárjuk *az irodalom mint tantárgy és művészet* belső koncentráci-

ója, tehát az olvasás, a recepció, a könyv- és médiumhasználat mellett az úgynevezett külső koncentráció, így a nyelvészet, a stilisztika és a művelődéstörténet kínálta lehetőségeket is. Másról is szól, szólhat nemes törekvésünk ennek a Balassi-műnek a sokoldalú feldolgozásakor. Hozzá tudunk járulni vele a tanítványokban már alapozódó, *a nemzeti kultúránkhoz való viszonyuk* jellegzetes vonásainak a bővítéséhez, felhasználván az *életkorra* jellemző érdeklődést, kíváncsiságot. Ezáltal az *önismeretük*, az *önművelésük* izmosodását elősegítő, az egyéniség tiszteletére beállítódott nevelést is végzünk, miközben a *problémamegoldást*, a *fogalmi gondolkodást*, a *térben és időben való tájékozódást* fejlesztjük, gyakoroltatván az *ellentétek*, a *párhuzamok*, az *ok-okozati viszonyok* feltárását.

Következzék a Balassi-vershez kidolgozott *komplex olvasmánymegértést* segítő, fejlesztő feladatsor!

Mindenekelőtt fel kell készülniük a növendékeknek a költemény megismerésére.

A Balassi-vers szövegének a világos megértéséhez alapvetően fontos szavak, kifejezések ismeretére van szükség, ezek például a *holott kikeletkor, kivel ember ugyan él, felbuzdul, próbálni indul, lobogós kópia, roppant sereg, párduckápa, strázsza, sétáló palotájok, mulatság*. Jegyezzék fel a diákok azoknak a forrásoknak, így a felhasznált szótárak, lexikonok, enciklopédiák, vagyis segédkönyvek (= könyvtárhasználati alapirodalom) könyvészeti adatait, amelyek segítségükre voltak a vers megértéséhez nélkülözhetetlen információk megismerésében a *könyvtári kutatómunkában*. Már ebben az életkorban szoktassuk arra a növendékeket, hogy rögzítsék a világhálóról szemezgetett ismeretek, tények, adatok elérhetőségét, hivatkozási elemeit. Ezzel az eljárással a magyar nyelvi és irodalmi nevelésnek a *megérteni, beszélni, írni, gondolkodni* tanítási céljának a realizálásához járulunk hozzá, így segítvén más tantárgyak tanulását is.

A könyvtári kutatómunka eredményeinek a megbeszélését követően el kell olvasatnunk az „Egy katonaének” című verset úgy, hogy a gyűjtött szó- és kifejezés-magyarzatokat vessék egybe a diákok a mű konkrét szövegvilágával! Ha így teszünk, akkor a *szövegértés* és a *szövegalkotás*, másképpen: szövegképzés *gondozását* és *továbbfejlesztését* szolgáljuk. Értelmezzék a tanulók a Balassi-költemény következő sorait!

- „Vitézek, mi lehet ez széles föld felet szebb dolog az végeknél?”
- „Ellenség hírére vitézeknek szíve gyakorta ott felbuzdul, ...”
- „Az jó hírért, névért s az szép tisztességért ők mindent hátra hadnak, ...”
- „Sok vérben fertezvén arcul reá térvén űzöt sokszor megvernek.”
- „Sok vad s madár gyomra gyakran koporsója vitézül holt testeknek.”

Érdemes mind a *tehetséggondozásra*, mind a *hátránykompenzálásra* tekintettel visszakerestetnünk a gyermekekkel az értelmezett versszakokat, majd ezzel a jelentékeny többlettudással olvassuk néma és hangos olvasással az egyes strófákat.

A költemény egészét átfogó néma és hangos olvasás után következzen a *műbeli világ* tényeinek és képeinek a számbavétele! Mondják el a tanulók, hogy kiket, milyen körülmények között láttatott a vers alkotója! Gyűjtessük össze a növendékekkel a fegyverfajták nevét úgy, hogy a költői szövegműben előforduló

jelzőikről se feledkezzenek el! Kerestessük meg a diákokkal a vitézek tetteit kifejező szavakat és szó szerkezeteket, valamint a vitézeket ábrázoló fordulatokat, így a vonatkozó szintagmákat, hasonlatokat! Végezzük el a vers szóállományának két csoportba történő rendezését! Az egyik csoportot a pozitív hangulatú, vagyis az emelkedő, életteli szavak, a másikat a negatív hangulatú, azaz a lehulló, elmúlást érzékeltető szóállomány alkotja. Mindezeket a gyűjtő, rendszerező, elemző teendőket elvégezvén mondják el a tanulók, hogy miről, hogyan, miért szólt a versben beszélő! Ebben a vizsgálódási folyamatban a *nyelvi eszközök* és a *jelentés különböző rétegeinek* a kapcsolatát fedezhetik fel a növendékek. Készítsük őket a jelentésrétegek, ezáltal a jelentésmező mind önállóbb értelmezésére!

Az itt elősoroltam szegmentálási változatok a *kifejezőképesség* gondozásán túl kétségtelenül a *szövegértést* fejlesztik. Felfogásom abból a szemléletből táplálkozik, amelynek az a meghatározója, hogy a kellő mélységű szövegértés alapja az életkornak megfelelő tempójú, minél teljesebb megértést biztosító olvasás – amiként ezt a kerettanterv vonatkozó fejezete is tartalmazza. Egyértelműen kapcsolódik a szövegértés és a kifejezőképesség szüntelen gondozásához a *képszerűség* fejlesztése, ezt szolgálja a „Miért tudta a költő ennyire szemléletesen, valóság híven ábrázolni, az olvasó elé idézni az egyes vershelyzeteket?” kérdésünk – éljünk vele!

Ismertessük a tanulókkal, illetőleg erősítsük bennük, hogy Balassi Bálint 1589 nyarán távozni készült hazájából. Ekkor döbbsen rá, hogy nincsen „ez széles föld felett szebb dolog az végeknél”. Ezek a tények és a mű újraolvasása adta élmények nyomán fejtsék ki a diákok, hogy milyen *hangulatú* ez a hazafias katona-vers! Tárják fel a növendékek a véleményüket a költő *valóságábrázolásáról*! Igazolják, hogy nemcsak vitézpróbát dicsőítő ez a Balassi-mű, hanem a vitézi élet hétköznapijait is hitelesen megfestő! Mondják el a gyermekek az eddig megbeszéltek és a megerősítést szolgáló újraolvasás után: vajon miért döbbsen rá a versben beszélő erre az igazságra, hogy nincsen „ez széles föld felett szebb dolog az végeknél”? Az így végigvitt *szövegkutatással* a mű és az olvasó *érzelmi-gondolati kapcsolatát* alapozhatjuk, illetőleg erősíthetjük, továbbá *erkölcsi ítéletalkotásra, véleményalkotásra, sőt véleménynyilvánításra* készíthetjük a kamaszodó tanulókat.

Az eddigiekben a *téma*, a *motívum*, a *műfaj* és a *stílus eszközök* aspektusából tanulmányoztuk Balassi Bálint katonaénekét. Az irodalmi műveltség szerves részét adja a sokféle olvasmány *struktúrájának* a megfigyelése, részekre bontása, értékelése. Végezzük el közös munkában az „Egy katonaének” szerkezeti egységeinek a feltárását! Ezek a következők:

- a) a megszólítás;
- b) a problémafelvető költői kérdés;
- c) a tényeken, érveken alapuló kifejtés, indoklás;
- d) a himnikus szárnyalású áldáskérés.

Keressék ki a tanulók a megfelelő idézeteket a Balassi-költemény csomópontjaihoz! Fejtsék ki a gyermekek, hogy világossá vált-e számukra a versben beszélő lelkiállapota! Ezzel, a mű rétegeit feltáró, gyűjtő, továbbá az alkotó–mű–olvasó viszonyra rávilágító fejtegetéssel nemcsak a diákok *irodalmi műveltsége* gyarap-

szik, hanem a *kommunikációs képességük* is erősödik, továbbá a *lényegkiemelés*-ben fejlődnek jelentékenyen.

Tájékoztassuk a növendékeket arról, hogy a Balassi-költészetet kutató szakemberek meglátása szerint az „Egy katonaének” a költő legtökéletesebben szerkesztett verse. Járjunk utána az alábbi összefüggésrajz figyelembevételével annak, hogy miért helytálló az irodalmárok álláspontja!

Szerkezeti egységek	A	B →	A	C →	A
Versszak/-ok	1.	2. 3. 4.	5.	6. 7. 8.	9.

- a) Válaszoljatok körültekintően!
- Miért függ össze az 1., az 5. és a 9. szakasz?
 - Mi kapcsolja egybe a 2. és a 6. versszakot?
 - Mi fűzi össze a 3. és a 7. strófát?
 - Miért rendeződik párba a 4. és a 8. szakasz?
 - Mi alapján alkotnak csoportot a 2–4. és a 6–8. gondolati egységek?
 - Igaz-e, hogy a B és a C jelű szerkezeti egységek között ellentétből feszülő párhuzam található?
 - Miért nevezzük kulcs-strófáknak az A jelű egységeket?
- b) Melyik szerkezeti egységre melyik jellemzés igaz?
- A végbeli élet és a természet szépségének himnikus szárnyalású dicsérete.
 - A vitézek emberségének, erkölcsiségének hirdetése.
 - A versben beszélő meghatódott búcsúja és áldáskérése.
 - A vitézek harca készülődésének bemutatása.
 - A harc éles szemű, tömör ábrázolása.
- c) Miért nevezhető szimmetrikus kompozíciónak az „Egy katonaének”?

Az így elvégzett szegmentálás a tanulók *logikus gondolkodását* jelentékenyen alapozza, sőt hatással lesz újabb poétikai szövegművek részben önálló, illetőleg önállóan végzendő részekre bontására is. Kétségtelen, hogy ez az eljárás a más *nézőpontból* történő vizsgálódásra ugyancsak alkalmat nyújt, és lehetővé teszi az *értékelő vélemény* megfogalmazását, valamint előadását.

Hívjuk fel a diákok figyelmét ennek a Balassi-műnek a sajátos versformájára! Tanulmányozzuk a gyermekekkel együtt a jellegzetes *Balassi-strófát*! Látassuk meg a növendékekkel a belső rímek és a végrímek formavilágát, vétessük észre velük az ebből adódó *verszeneiséget*!

Vitézek, mi lehet ^{a)} ez széles föld felett ^{a)} szebb dolog az végeknél? ^{b)}
 Holott kikeletkor ^{c)} az sok szép madár szól, ^{c)} kivel ember ugyan él; ^{b)}
 Mező jó illatot, ^{d)} az ég szép harmatot ^{d)} ád, ki kedves mindennél. ^{b)}

Vitézek, mi lehet	<i>a</i>
Ez széles föld felett	<i>a</i>
Szebb dolog az végeknél?	<i>b</i>
Holott kikeletkor	<i>c</i>
Az sok szép madár szól,	<i>c</i>
Kivel ember ugyan él;	<i>b</i>
Mező jó illatot,	<i>d</i>
Az ég szép harmatot	<i>d</i>
Ád, ki kedves mindennél.	<i>b</i>

Egyértelmű, hogy az ilyen sokszálú, bonyolultan összetett **szövegvilág-kutató** számos ismeret birtokába juttatja, juttathatja a tanulókat, ugyanakkor az olvasmánymegértő kompetenciájuk és a kifejezőképességük is fejlődik, karöltve az ok-okozati összefüggések meglátásával s a logikus gondolkodásuk erősödésével. Éppen ezért elengedhetetlen a **részek egészbe rendezése**, lehetőleg új nézőpont alapján, azaz nélkülözhetetlen a **nézőpontváltás** gyakoroltatása. Ezt elősegítendő adjuk házi feladatul – körültekintő előkészítést követően – a következőket!

Szerkesszettek ismertetést Balassi Bálint „Egy katonaének” című költeményéről „A vitézi virtus szépségének verse” címmel! Foglaljátok vázlatba a művel összefüggő ismereteiteket, gondolataitokat, tudásotokat! Válogassátok össze gondosan az állításaitok igazolásához leginkább megfelelő idézeteket! Fejtsétek ki azt is, hogy milyen hatással volt rátok ez a műalkotás!

Az ilyen feladatot akkor adhatjuk, ha ezt megelőzően előkészítettük az **ismertetés** műfaj alapformáját és gyakoroltattuk is rövidebb-hosszabb szövegekkel kapcsolatban, vagyis képesek a tanulók az **értékelő véleményük** megformálására, annak írásbeli rögzítésére. Tanári és kutatói tapasztalataim arról vallanak, hogy a „János vitéz” és a „Toldi” feldolgozásakor gyakorta élhetünk ezzel a közlésformával (= ismertetéssel), ugyanis lehetőséget kínál a nézőpontváltás helyénvaló alkalmazására, valamint az **egyéni álláspont** érveken, tényeken alapuló kifejtésének a gyakorlására is.

Gondosan, tüzetesen **javítsuk ki** és **értékeljük** – lehetőleg csak szövegesen – mindenképpen **útbaigazítóan**, fejlesztő szándékkal ezeket a tanulói műismertetések, vallomásokat, amelyek Balassi Bálint „Egy katonaének” című verséről és a hozzá kapcsolódó tudásszeletekről szóltak. A javítást követően tárjuk részletesen a diákok elé az ismertetésekkel összefüggő, átfogó tapasztalatainkat, mozgósítsuk őket ekképpen is a még alaposabb, igényesebb szövegolvasásra, szövegkutatásra.

Felhasznált és ajánlott szakirodalom

1. Adamikné Jászó Anna 2001: *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Trezor Kiadó, Budapest
2. Bárczi Géza 1956: *Kisfaludy Sándor: A boldog szerelem, 35. dal*. In: Lőrincze Lajos (szerk.): *Nyelvművelő*. Tankönyvkiadó, Budapest

3. H. Tóth István 1988: *A fogalmazási ismeretek bővítése: a műismertetés*. Munkáltatófüzet a 7. osztályos magyar irodalom tantervi törzsanyagának feldolgozásához (részlet). Magyar tanítás, Budapest
4. H. Tóth István 1988: *Egy témakör tanításának tapasztalatai* (Arany János: Toldi). Módszertani Közlemények, Szeged
5. H. Tóth István 1993: *A poétikai funkció érvényesülése a nyelvi kommunikációban*. Magyar Nyelvőr, Budapest
6. H. Tóth István 1993: *A stílus* (Munkáltató tankönyv az általános iskola 8. osztálya számára. Alkotószerkesztő: Zsolnai József). Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest (Az 1996–97. tanévig önálló kötetben látott napvilágot, azóta a „Magyar nyelv 8.” című tankönyvem önálló fejezeteként jelenik meg.)
7. H. Tóth István 1994: *A stílusfajták és a szövegtípusok tanítása a NYIK-programban*. Iskola-kultúra, Budapest
8. H. Tóth István 1994: *A stílusblokk helye, szerepe a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programjában*. Művelődésügyünk, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Pedagógiai és Közművelődési Intézete, Kecskemét
9. H. Tóth István 1997: *„Az olvasás: fölfedezés”*. Egy korosztály irodalomértésének alakulása (Kandidátusi értekezés). Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
10. H. Tóth István 1998: *Hetedhét határban* (Irodalmi feladatgyűjtemény 10–11 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
11. H. Tóth István 1998: *Régmúlt kövei között* (Irodalmi feladatgyűjtemény 12–13 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
12. H. Tóth István 1999: *Legendák nyomában* (Irodalmi feladatgyűjtemény 11–12 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
13. H. Tóth István 1999: *Jelek az úton* (Irodalmi feladatgyűjtemény 13–14 éves olvasóknak). Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged
14. H. Tóth István 1999: *Utak a művek elemzéséhez*. Módszertani Közlemények, Szeged
15. H. Tóth István 2003: *Néhány gondolat a stílus és a stilisztika tanításához*. Módszertani Közlemények, Szeged
16. H. Tóth István 2006: *Mások javára* (Javaslatok-gondolatok az irodalom- és az anyanyelv-pedagógiai tevékenységekhez). Bács-Kiskun Megyei Pedagógusház, Kecskemét
17. Oktatási Minisztérium 2000: *Magyar nyelv és irodalom* (Kerettanterni tantárgyi füzetek 1.). Korona Kiadó Kft.
18. Szathmári István 1994: *Stílusról, stilisztikáról napjainkban*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
19. Szathmári István 1996: *Hol tart ma a stilisztika?* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
20. Szathmári István 1998: *Stilisztika és gyakorlat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
21. Szathmári István 2001: *A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései*. Kodolányi Füzetek 9, Székesfehérvár
22. Szathmári István 2004: *Stilisztikai lexikon* (Stilisztikai fogalmak magyarázata szépirodalmi példákkal szemléltetve). Tinta Könyvkiadó, Budapest
23. Szathmári István 2004: *A funkcionális stilisztika történetéhez*. Magyar Nyelvőr, Budapest